

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
БЮДЖЕТНА УСТАНОВА «МЕТОДИЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
З АКВАКУЛЬТУРИ»

РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СУБСИДІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ
КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ І ПРЯМОЇ УРЯДОВОЇ ПІДТРИМКИ ЗА
УМОВ ЗРОСТАННЯ СУКУПНОГО СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ НА РИБУ

Київ 2018

УДК 338.43/ 639.2 [336.566.21]
В 25

Рекомендовано до друку науковою радою
Науково-дослідного інституту економіки і менеджменту
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 13 від 30.03.2018 р.)

Схвалено БУ «Методологічно-технологічний центр з аквакультури»
Державного агентства рибного господарства України
(протокол № 7 від 06.03.2018 р.)

Рецензенти:

Дерій Ж. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет

Жемойда О. В., доктор економічних наук, професор кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України

В 25

Рекомендації щодо застосування субсидій як інструменту конкурентних переваг і прямої урядової підтримки за умов зростання сукупного споживчого попиту на рибу. НУБіП України. К.: 2018. 13 с.

Укладачі: Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Герасимчук В. В., Шепелев С. С., Павленко М. М.

У виданні розкрито методичні засади щодо забезпечення галузевої конкурентоспроможності за умови застосування рибогосподарських субсидій. Обґрунтовано взаємозв'язки субсидій з торгівлею, екологічною сталістю, конкурентними перевагами рибного господарства та соціально-економічним розвитком країни. Звернуто увагу на перспективи практичного використання класифікації з розподілом субсидій на субсидії, що збільшують вигоду від діяльності, субсидії, що збільшують потужності, неоднозначні субсидії.

Розраховано на працівників рибного господарства, слухачів курсів підвищення кваліфікації, науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрів, фахівців аграрного сектору економіки України.

УДК 338.43/ 639.2 [336.566.21]

Передрукування заборонено
© НУБіП України, БУ «МТЦ з аквакультури», 2018
© Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., 2018
© Герасимчук В. В., Шепелев С. С., Павленко М. М., 2018

Сучасне рибне господарство як стверджують вчені і практики обов'язково повинно розглядатися не тільки як діяльність, що задовольняє сукупний попит виробників харчових продуктів, але й як напрям конкурентоспроможного, економічного зростання та досягнення соціальних, екологічних завдань і цілей.

Субсидія є типом державної підтримки приватному секторові, яка зазвичай є підґрунтям для спільних цілей. Під час аналізу терміну «субсидія» встановлено, що субсидія є «прямим або непрямим платежем, економічною поступкою або ж наданням привілеїв урядом приватним компаніям, домоволодінням або іншим урядовим одиницям для сприяння досягнення цілей, які стоять перед суспільством» [1; 2]. Виходячи з такого загального визначення, можна навести трактування рибогосподарських субсидій, відповідно до якого субсидії в своїй основі можуть бути будь-яким втручанням уряду або відсутністю такого втручання, що впливає на рибне господарство та яке має економічну цінність. Економічна цінність інтерпретується як щось, що має вплив на прибутковість галузі рибного господарства. У цьому визначенні не враховуються внутрішньоурядові аспекти, і субсидії визначаються як дії або їх відсутність щодо структур, які належать до приватного сектора рибного господарства та не включає жодних «інших урядових одиниць».

Для забезпечення галузевої конкурентоспроможності, рибогосподарські субсидії вченими визначено переважно як фінансові платежі від державних установ сектору рибальства, які допомагають сектору бути більш прибутковим, аніж у випадку відсутності субсидій. Останніми десятиліттями субсидії привернули увагу світової спільноти з огляду на складність взаємозв'язків субсидій з торгівлею, екологічною сталістю, конкурентними перевагами галузі та соціально-економічним розвитком. Однак не все, що робить або не робить державний сектор може бути класифіковано як субсидії і у тому, що стосується наших орієнтирів, потрібно додаткове визначення. Відповідно нині визначають субсидії і як щось, що здійснюється за межами звичайного порядку, тобто робиться відмінно від того, що прийнято: «рибогосподарські субсидії це дія або відсутність дії уряду за межами унормованої практики дій або відсутності дій,

які змінюють збільшенням або зменшенням потенційну прибутковість галузі рибного господарства у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі». До поняття «уряду» включено також інші урядові та державні установи інші ніж власне уряд у тій країні, де субсидії існують. Це буде, наприклад, включати внески від державних і міжнародних інституцій з надання допомоги для розвитку та співробітництва. Це також безумовно включає дії або їх відсутність з боку державних агенцій та організацій, які не мають прямого стосунку до рибного господарства. Якщо ці дії або їх відсутність корисні значною мірою для рибного господарства, їх можна визначати як рибогосподарські субсидії навіть якщо вони не спрямовані безпосередньо до сектора. Спонсорство з боку приватних компаній однак не є рибогосподарськими субсидіями у світі.

Рибне господарство охоплює всі виробничі підсектори рибальства та аквакультури, а також всіх типів індустрії, що постачають рибне господарство витратними матеріалами та надають послуги з транспортом та іншими послугами з підтримки включно рибальства, аквакультури, переробки та маркетингу. Поняття охоплює всіх виробників та операторів, як дрібно- так і великомасштабних, залучених до рекреаційної, комерційної діяльності та діяльності із забезпечення середовища мешкання. Для конкретного дослідження звичайно можна вирішити, що зокрема розглядатиметься група суб'єктів господарювання у галузі, один або декілька підсекторів, а також агрегований рівень галузі [25].

Варто зазначити, що визначення нині субсидій, значно ширше аніж те, яке використовується Світовою організацією з торгівлі (СОТ) в Угоді з субсидій та компенсаційних заходів (SCM). При цьому воно є найбільш часто цитованим та практично застосовуваним визначенням субсидій. Угода SCM є базовою угодою WTO і такою, що у даний час врегульовує торговельні суперечки в частині рибного господарства. Угода вказує на те, що субсидія існує, якщо «існує фінансовий внесок уряду або будь-якої державної установи» і цей внесок відповідає певним специфічним умовам, або «якщо існує будь-яка форма підтримки доходів або цін у контексті статті XVI GATT 199». Крім того, пільги або вигоди мають бути надані. Що стосується субсидій, які становлять виклик,

вони мають бути також «специфічними», «забороненими» або «такими, що вимагають вжиття заходів» та спричиняти «шкідливий ефект» згідно Угоди WTO 1994 року щодо субсидій та компенсаційних заходів, стаття 1 [3]. Визначення субсидій не потребує дотримання всіх перерахованих вимог. Тому дія або відсутність дій вважаються субсидіями, якщо вони здійснюються у спосіб, який виходить за рамки звичайної практики та впливають на прибутковість або конкурентоспроможність галузі рибного господарства. Це регуляторні втручання як більш широкі заходи субсидіювання, як і втручання урядів третіх країн, у той час як СОТ чинить інакше. Доцільно також брати до уваги субсидії, які зменшують прибутковість, а не ігнорувати їх як це робить СОТ.

Встановлено, що світове рибальство є перекапіталізованим, оскільки результатом є зменшення запасів рибних ресурсів [4; 5, С. 689–695]. Субсидії, що надаються урядами, можуть бути ідентифіковані з одного боку як рушійні фактори для розбудови надлишкових рибальських потужностей, які підривають сталість морських ресурсів та з іншого – як засоби для існування тих, хто залежить від них [2; 6, С. 47–58; 7, С. 201–225].

Субсидії, що сприяють збільшенню доходів або зменшенню витрат, призводять до зростання прибутковості у вузькому сегменті господарської діяльності, тим самим збільшуючи стимули для учасників рибальства та рибальських зусиль. Субсидії, що сприяють збереженню рибних ресурсів та управлінню розглядаються як корисні та необхідні [3]. Науковці, управлінці, політики та громадськість дискутують з приводу питання застосування різних типів рибогосподарських субсидій, оскільки вони прямо або безпосередньо впливають на створення надлишкових потужностей та перелов.

З прогресом суспільства, обговорення питання субсидій на глобальному рівні активізувались ФАО ООН на початку 1990-х років під час підготовки до травневої конференції щодо відповідального рибальства 1992 року у Мексиці [3]. ФАО ООН [8] чітко надала аргумент, заснований на економічній теорії. Справедливо нині звучить теза, що субсидії є основним фактором створення та збереження надлишкових рибальських потужностей.

Важливо й те, що при цьому було надано оцінку рибальським субсидіям у розмірі близько 54 млрд дол США. Вказане є верхньою межею оцінки навіть з урахуванням інфляції.

Подальший перегляд прямої та непрямой допомоги, яка заохочує та сприяє будівництву, підтримці, модернізації рибальського флоту, а також забезпечує його діяльність, було здійснено вченим М. Мілацо [3], який визначив і оцінив його у близько 14–20 млрд дол США. З цього приводу М. Мілацо стверджував, що така допомога становить 20–25% вартості всіх вивантажень. Історія науки відрізняється нерівномірністю попередніх оцінок регіональних рибогосподарських субсидій, здійснених Азіатсько-Тихоокеанським економічним співробітництвом (АРЕС) [9] та вченими Г. Монро та Ю. Сумайлом [10, С. 233–250].

Глибше було висвітлено це питання у дослідженнях Д. Паула [11], який був одним із перших, хто використав точну методику з урахуванням усіх типів субсидій для морських країн світу. Це дослідження базується на згаданій опрацьованій методиці Ю. Сумайла, А. Хана, А. Дюка [7, С. 201–225; 12; 11] з метою отримання сучасної та оновленої оцінки глобальних рибальських субсидій. Дослідження наукового доробку В. Качинські та Д. Флухарті [13] показало, що інформація та розрахункові дані щодо рибогосподарських субсидій для Гвінейської затоки досить обмежені в розкритті питань стосовно якісної складової і є описовою за природою.

Оцінку субсидій, що надаються донорами країнам, які розвиваються, здійснено відповідно до міжнародних або двосторонніх угод, а також місцевих субсидій, які надаються як індустріальному, так і дрібномасштабному рибальству у країнах, що розвиваються. Їх проаналізовано вченими Ю. Сумайла, А. Ханом, А. Дюком, Р. Ватсоном, Г. Монро та П. Тедмерсом [7; 11].

Основна відмінність між результатами проведених досліджень полягає у тому, що «інтенсивність субсидій», тобто використання співвідношення величини субсидій до вартості вивантажених уловів риби та інших водних живих ресурсів у розрізі країн, за відсутності інформації, дозволяє оцінити ймовірний рівень субсидіювання у подібних же країнах. Ураховується

позитивна інформація щодо того, які було надано види субсидій. При цьому спостерігається феномен, коли не має можливості оцінити величину субсидій [11]. При розрахунках використовується взятий за основу той самий методичний підхід, але з використанням даних з уловів з бази даних The Sea Around Us [15] та ФАО ООН. Дослідження підтверджують, що не існує якогось єдиного шляху класифікації рибогосподарських субсидій, оскільки вони належать до різних категорій, які поєднуються залежно від своєї природи та цілей класифікації [3; 9; 14].

Складність цього питання полягає у тому, що не існує якоїсь єдиної методики та домовленості щодо того, що таке рибогосподарські субсидії або ж яким чином може бути вимірний ефект від їх застосування.

Субсидії, програми підтримки, фінансова підтримка та урядові фінансові трансфери – це лише найпоширеніші платежі, які надають уряди світу рибному господарству. У процесі дослідницького пошуку встановлено, що саме для визначення та оцінки рибогосподарських субсидій обирають наступні складові: мета політики субсидій, опис програм субсидіювання, обсяг, охоплення та їх тривалість, щорічний обсяг у доларах США, джерела фінансування, орган, який адмініструє субсидії, отримувачі субсидій та механізми трансферу [16].

Отже, субсидії є формою прямої або непрямой урядової підтримки, зокрема у монетарній формі і переважно приватному секторові. Однак інтерпретація точного характеру та обсягу субсидій досить складні у зв'язку із суперечливістю визначення «рибогосподарські субсидії».

Водночас рибогосподарські субсидії доцільно розуміти як такі, що пов'язані з загальними питаннями, послугами, що включають дослідження, дотримання законодавства та управління. Також зазвичай направляють субсидії на підсектор аквакультури та переробки менше ніж для сектору рибальства.

До питання рибогосподарських субсидій було привернуто особливу увагу вітчизняних вчених та практиків не так давно. Це, перш за все пов'язано з їх впливом на торгівлю, екологічну сталість та соціально-економічний розвиток.

Як показали проведені дослідження, світове морське рибальство надвикористовує рибні ресурси, воно надкапіталізоване та має надлишкові потужності. У зв'язку з цим у світі порушується питання про те, що субсидії сприяють створенню надлишкових потужностей [17, С. 47–58; 18]. Однак точна роль субсидій не досить поглиблено вивчена. Це пояснюється тим, що субсидії, які збільшують прибутки або зменшують витрати можуть призводити до збільшення стимулів до участі у рибальстві та збільшенню рибальських зусиль [3]. При цьому субсидії, спрямовані на сприяння збереженню ресурсів та запровадженню належного управління вважаються корисними, а у деяких випадках і необхідними. Таким чином, беручи до уваги перелічені вище невизначеності, встановлено, що існує міжнародна підтримка щодо можливості застосування рибогосподарських субсидій та необхідності зменшення тих субсидій, які призводять до створення надлишкових потужностей. У контексті розгляду завдань економічної науки у сфері регулювання господарських процесів, доцільно звернути увагу на можливість практичного використання класифікації сформованої й на основі базових ідей Ю. Сумайла [7], за якою субсидії розподіляються на:

1. Субсидії, що збільшують вигоду від діяльності.
2. Субсидії, що збільшують потужності.
3. Неоднозначні субсидії.

1. Субсидії, що збільшують вигоду від діяльності, це програми, виконання яких призводить до інвестицій у основні засоби, який визначається як максимальний розподіл природних ресурсів для суспільства у цілому шляхом максимізації економічної ренти. Субсидії, що збільшують вигоду від діяльності, розширюють можливості зростання рибних запасів шляхом їх збереження, моніторингу рівня виловів через контроль та заходи із спостереження для досягнення біологічного та економічного оптимального використання. Субсидії, що збільшують вигоду від діяльності, складаються з двох типів. В умовах розвинутого ринку, прикладом є субсидії на програми з управління рибальством та відповідні послуги. При цьому вони мають забезпечити, щоб рибними ресурсами, які є державною

власністю, управляли, і безперечно, щоб встановлені правила належним чином виконувались [19]. Варто відзначити, що деякі вчені-економісти та дослідники не відносять державну підтримку до блоку управління субсидіями.

2. Субсидії, що збільшують потужності, визначаються як програми субсидіювання, діяльність яких призводить до вилучення інвестицій з основних засобів як тільки рибальські потужності розвиваються до певної точки. Важливим є етап, під час якого ступінь експлуатації ресурсів починає перевищувати максимальний економічний дохід. Це дорівнює максимальній ренті, яку можна отримати від рибальства, що обчислюється як найбільша позитивна відмінність між загальними витратами та загальними прибутками. Максимальний економічний дохід відповідає зусиллям меншим, аніж максимальний сталий вилов. Розширені вилучення інвестицій можуть призвести у деяких випадках до прямого знищення природних, водних і рибних ресурсів. Субсидії, що збільшують потужності, або шкідливі субсидії, включають всі форми капітальних вкладень та інфраструктурних інвестицій з державних джерел, що зменшують витрати або збільшують прибутки та включають всі наступні типи. Прикладом є субсидії для будівництва човнів або суден, програм оновлення та модернізації. Іншим прикладом таких субсидій є субсидії на пальне.

3. Неоднозначні субсидії визначаються як програми, які потенційно можуть призвести як до збільшення інвестицій у рибні ресурси, так і вилучення інвестицій з природного капіталу. Такі програми субсидіювання можуть призвести і до позитивних наслідків, зокрема розширення ресурсних програм, і до негативних, тобто надексплуатація ресурсів. Субсидії цієї категорії включають програми допомоги рибалкам, програми викупу суден, програми розвитку громад рибальських поселень [20].

Попередня глобальна оцінка рибальських субсидій, без урахування інфляції, знаходилась у діапазоні від 14–20 млрд дол США [3] до 54 млрд дол США [21]. При цьому перша оцінка виглядає досить низькою, а друга є значно завищеною. Водночас середня, тобто медіанна оцінка становить від 20 млрд дол США до 30 млрд дол США [7, С. 201–225; 11]. Оцінка для Азійсько-Тихоокеанського

регіону складає приблизно 12 млрд дол США [9]. Необхідно зазначити, що для Північної Атлантики субсидії становлять 2,5 млрд дол США [22, С. 233–250]. У даний час у рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) дані щодо рибогосподарських субсидій публікуються щорічно як частина оглядів рибальства та статистичних бюлетенів у розрізі окремих країн [23; 24]. Щодо інших регіонів, таких як тихоокеанські острівні держави або карибські острівні держави, інформація щодо субсидій існує лише у неофіційних даних і зазвичай не є кількісною оцінкою [26].

Спроби надати емпіричні результати щодо впливу субсидіювання на рибні ресурси обмежені як масштабом, так і часом. Вплив субсидій на структуру витрат та доходів рибальства з відкритим доступом було продемонстровано при застосуванні вченими рівноважної моделі Гордона – Шефера. Теорія, що покладена в основу підсилює ефект впливу рибогосподарських субсидій навіть коли рибальство не є видом діяльності з відкритим доступом. У той же час, необхідними є дані для аналізу впливу чинних субсидій на сталість рибальства, і серед іншого, розуміння природи та обсягів рибогосподарських субсидій за різними регіонами. Таке розширене дослідження може суттєво полегшити розуміння поточної природи рибогосподарських субсидій, і дати можливість зробити оцінку величини рибогосподарських субсидій у світі. Отже, результати такої оцінки, в тому числі і в кожній морській рибальській країні, за основними географічними регіонами корисні для реформування рибної політики у напрямі зменшення надлишкових потужностей у морському рибальстві та довгострокового соціально-економічного розвитку. Вказане сприятиме проведенню аналізу стану та тенденцій розвитку вітчизняного і світового рибного господарства в умовах як фінансових, так і продовольчих викликів.

Список літератури

1. FAO Fisheries Glossary and Encyclopedia Britannica, 2001.
2. Methodological basis to ensure the competitiveness of the agricultural sector in terms of growth of aggregate demand for safe food. National economic reform: experience

of Poland and prospects for Ukraine: [collective monograph]. Vdovenko N., Heraimovych V., Bogach L. Kielce, Poland, Baltija Publishing, 2016. V. 1. 472 p.

3. Milazzo M. Subsidies in World Fisheries: A Re-examination, World Bank Technical Paper, Fisheries Series 406, World Bank Washington, DC. 1998.

4. Clark C. W. The Worldwide Crisis in Fisheries: Economic Models and Human Behaviour, Cambridge University Press, United Kingdom, 2006.

5. Pauly D., Christensen V., Guénette S., Pitcher T. J., Sumaila U., Walters C., Watson R., Zeller D., Towards sustainability in world fisheries, *Nature* № 418. (6898). 2002. P. 689–695.

6. Clark C. W., Munro G. R., Sumaila U. R., Environ J. Subsidies, buybacks and sustainable fisheries, *Econ. Manag.* № 50. 2005. P. 47–58.

7. Sumaila U. R., Khan A. S., Dyck A. J., Watson R. A., Munro G. R., Tyedmers P. H., Pauly D. J. A bottom-up re-estimation of global fisheries subsidies *Bioecon.* 12. 2010. P. 201–225.

8. Marine fisheries and the law of the sea: a decade of change – Special chapter (revised) of The State of Food and Agriculture, United Nations Food and Agriculture Organization, Rome, Italy, 1992.

9. Study into the nature and extent of subsidies in the fisheries sector of APEC member economies, APEC Committee on Trade and Investment, Price-waterhouse Coopers and Asia Pacific Economic Cooperation Secretariat, Singapore, 2000.

10. Munro G., Sumaila U. R. The impact of subsidies upon fisheries management and sustainability: the case of the North Atlantic, *Fish* 3. 2002. P. 233–250.

11. Sumaila U. R., Pauly D. Catching More Bait: A Bottom-up Re-estimation of Global Fisheries Subsidies, Fisheries Centre, University of British Columbia, Vancouver, 2006, Fisheries Centre Research Reports 14.

12. Khan A. S. The Nature and Magnitude of Global Non-fuel Fisheries Subsidies, University of British Columbia, Canada, 2006.

13. Kaczynski V. M., Fluharty D. L. European policies in West Africa: who benefits from fisheries agreements? *Mar. Policy.* 26. 2002. P. 75–93.

14. Transition to Responsible Fisheries: Economic and Policy Implications, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, 2000.
15. Rachel L. Carson, 1991. The Sea Around Us. Oxford University Press. 288 p.
16. Report of the Expert Consultation on Identifying, Assessing and Reporting on Subsidies in the Fishing Industry, United Nations Food and Agriculture Organization, Rome, Italy, 2003, December 3–6, 2002, Rome, Italy.
17. Clark C. W., Munro G. R., Sumaila U. R., Environ J. Subsidies, buybacks and sustainable fisheries, Econ. Manag. № 50. 2005. P. 47–58.
18. Schrank, W. E. & Wijkstrom, U. Introducing fisheries subsidies. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome. 2003.
19. Subsidies: a way towards a sustainable fisheries? Policy Brief, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, France, 2005.
20. Clark C. W., Munro G. R., Sumaila U. R., Environ J. Subsidies, buybacks and sustainable fisheries, Econ. Manag. № 50. 2005. P. 47–58.
21. Marine fisheries and the law of the sea: a decade of change – Special chapter (revised) of The State of Food and Agriculture, United Nations Food and Agriculture Organization, Rome, Italy, 1992.
22. Munro G., Sumaila U. R. The impact of subsidies upon fisheries management and sustainability: the case of the North Atlantic, Fish 3. 2002. P. 233–250.
23. Review of fisheries in OECD countries, Country statistics 2000–2002, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, France, 2004.
24. Subsidies: a way towards a sustainable fisheries? Policy Brief, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, France, 2005.
25. Шарило Ю. Є. Позиціонування вітчизняної аквакультури в умовах євроінтеграції. К.: НТУУ Політехніка, 2015. С. 36–39.
26. Haughton M. Fisheries subsidy and the role of regional fisheries management organizations: the Caribbean experience, In: Proceedings of Paper presented at the UNEP Workshop on Fisheries Subsidies and sUstainable Fisheries Management, April 26–27, 2001, United Nations Environment Program, Geneva, Switzerland, 2002.

Наукове видання

Рекомендації

щодо застосування субсидій як інструменту конкурентних переваг
і прямої урядової підтримки за умов зростання
сукупного споживчого попиту на рибу

Укладачі: ШАРИЛО Юрій Євгенійович
ВДОВЕНКО Наталія Михайлівна
ГЕРАСИМЧУК Володимир Володимирович
ШЕПЕЛЄВ Сергій Сергійович
ПАВЛЕНКО Марина Миколаївна

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 04.09.2018 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Зам. №

Ум. друк. арк. – 0,85.

Обл.-вид. арк. – 0,95.

Наклад 100 прим.

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел. 527-81-55
